

Ἄρχιμ. Αἰμιλιανός Καζαντζίδης¹

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΓ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΖΩΗ

Abstract: *Archimandrite Aemilianos Kazantzidis, Importance of the Work of St Nikodemos Hagiorites for the Ecclesiastical Life Today.*

St. Nikodemos is probably the most important spiritual writer of the Orthodox Church during the last century of the Ottoman Epoch. His works and deeds are concentrated on the Patristic legacy, and his target audience is the Orthodox monks. His editorial and missionary work stimulated not only the ascetic life of the Hagioreitic monastic community but also the educational activities of the Orthodox Church during that period. His influence continues to affect the Orthodox Christians to this day.

Keywords: *Athos Monchtum, Nikodemus Hagioreites, Asctics, Ottoman Epoch, Church History, Patristics*

Ἡ ἐποχή

Δέν θά μπορούσαμε νά ἀναφερθοῦμε στόν Ἅγιο Νικόδημο τόν Ἄγιο-ρεῖτη χωρίς νά προσδιορίσουμε, ἔστω, σέ ἀδρές γραμμές καί σχεδόν τηλεγραφικά τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς ἐποχῆς πού ἔζησε, ἐποχή δουλείας στόν ὀθωμανικό ζυγό γιά τούς Ἕλληνες καί γιά τούς λοιπούς Ὀρθοδόξους λαούς τῶν Βαλκανίων.

---

¹ Ὁμιλία τοῦ Ἄρχιμ. Αἰμιλιανοῦ Καζαντζίδη, Καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος Ἁγιάς, στή Βάρνα τῆς Βουλγαρίας σέ διορθόδοξο συνέδριο στά πλαίσια τῶν ἐκδηλώσεων τῆς Ἑβδομάδος Ὀρθοδόξου Βιβλίου, πού διοργανώνει κατ' ἔτος ἡ Ἱερά Μητρόπολις Βάρνας καί Βελίκι Πρεσλάβ (ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κύριλλος), τήν Πέμπτη 8 Σεπτεμβρίου 2011, στίς 6.30 μ.μ.

Ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπως ὀνομάζεται ἡ πικρή δουλεία στόν ὀθωμανικό ζυγό τῶν Ἑλλήνων καί τῶν λοιπῶν Ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ἦταν μία μακρά χρονική περίοδος πού κράτησε ἄλλοῦ 400 καί ἄλλοῦ μέχρι καί 500 χρόνια. Ἦταν ἡ πιό ἐπικίνδυνη, ἴσως, δοκιμασία πού πέρασαν οἱ Ὀρθόδοξοι λαοί, δοκιμασία τῶν ἀντοχῶν τους στήν προσπάθεια νά διατηρήσουν τήν ἐθνική τους συνέχεια καί ταυτότητα. Τό ἴδιο ἐπικίνδυνη ἦταν ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας καί γιά τήν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολική Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, πού δοκίμασε τίς ἀντιστάσεις της στίς καταλυτικές ἐπιδράσεις τῆς μουσουλμανικῆς ἐξουσίας καί στά παράγωγα τῆς δουλείας, ὅπως ἡ ἀμάθεια, πού ἀπέιλησε τήν συνέχεια καί γνησιότητα τῆς ἀγιοπατερικῆς παραδόσεως καί ἐμφάνισε, ἐνίοτε, τήν νεκρωτική τυποποίηση τῆς θείας λατρείας ὡς ζῶσα λατρεία.

Ὁ κοινωνικός, πνευματικός καί ἠθικός βίος τῶν Ἑλλήνων (καί ἀναλογικά καί τῶν ἄλλων Ὀρθοδόξων λαῶν τῆς περιοχῆς) μέσα στό ἔρεβος τῆς τυραννίας καί ὑποδουλώσεως στόν Ὀθωμανό κατακτητή, σχοινοβατεῖ ἀνάμεσα στό παλαιό καί τό νέο, ἀνάμεσα στή διαφύλαξη τῆς Παραδόσεως καί στήν ἀνατρεπτική νεωτερικότητα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀνάμεσα στήν τραγωδία τῶν βίαιων ἐξισλαμισμῶν, τόν διά βίου ψυχικό διχασμό τῶν κρυπτοχριστιανῶν καί τήν μαρτυρία καί τό μαρτύριο τοῦ αἵματος τῶν Νεομαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τό ὀρθόδοξο ἑλληνικό γένος, καί ὄχι μόνο, «αἰμορραγεῖ» ἀφενός ἀπό τίς πρός τήν Δύση μεταναστεύσεις, ἀφετέρου ἀπό τόν προσηλυτισμό τῶν δυτικῶν μισσιοναρίων (παπικῶν καί προτεσταν-τῶν) καί, τό δεινότερον ὅλων, ἀπό τίς ὀμαδικές ἀλλαξοπιστίες, τό παιδομάζωμα καί τόν γενιτισμό.

Τό Γένος καί ἡ Ἐκκλησία, κατά τόν ἄνισο αὐτόν ἀγῶνα, ἀνθίσταται μέ διάφορους τρόπους: Μέ τήν συσπείρωση γύρω ἀπό τήν ἐθναρχοῦσα Ἐκκλησία, τήν ἐνίσχυση τοῦ κοινοτισμοῦ, τήν ἀλληλοβοήθεια τῶν συντεχνιῶν, τίς γενναῖες εἰσφορές τῶν εὐκατάστατων στήν Εὐρώπη ἐμπόρων, τήν ἴδρυση σχολείων διαφόρων βαθμίδων, τήν ἔκδοση βιβλίων, τήν ἱεροκηρυκτική πανελλήνια δραστηριότητα φωτισμένων καί ἀγιασμένων κληρικῶν, ὅπως ὁ συντοπίτης μας ἐξ Ἁγιάς ἅγιος Συμεών ὁ μονοχίτων καί ἀνυπόδητος καί ὁ ἱερομάρτυς καί ὁ ἰσαπόστολος ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, μέ τήν ποικίλη δραστηριότητα τῶν λογίων, μέ τήν συνεχῆ λειτουργία τῶν Ἱ.Μονῶν, καί ἰδιαίτερα αὐτῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πού προσπαθοῦν νά

διατηρήσουν τήν γνησιότητα τῆς Ὁρθοδόξου πνευματικότητας. Τέλος δέ, τό Γένος καί ἡ Ἐκκλησία ἀνθίστανται, μέ τήν θεόθεν ἐμφάνιση τοῦ νεο-ησυχαστικοῦ καί φιλοκαλικοῦ κινήματος τῶν ἱεροπρεπῶν Κολλυβάδων, ἐκλεκτό τέκνο τῶν ὁποίων ἦταν καί ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης¹.

Καταγωγή-τάλαντα-φιλοπονία

Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης, κατά κόσμον Νικόλαος Καλλιβούρτζης, γεννήθηκε στή Νάξο τό 1749 καί ἐκοιμήθη στό Ἅγιον Ὄρος τό 1809.

Ἦταν τό παιδί θαῦμα τῆς ἐποχῆς του. Προικισμένος μέ τό τάλαντο τῆς ἀπέραντης μνήμης καί διαθέτοντας ἀσυνήθιστη γιά τήν ἡλικία του κρίση, ἦθος καί θεοσέβεια, σπούδασε σέ διαφόρων ἐπιπέδων σχολεῖα, ἀπό ὅπου καρπώθηκε γνώσεις καί μεθόδους πού θά τοῦ φανοῦν χρήσιμες κατά τήν μετέπειτα πολυετή συγγραφική καί ἐκδοτική δραστηριότητά του στό Ἅγιον Ὄρος.

Ἡ πράγματι ἀπίστευτης χωριτικότητας μνήμη του² τόν βοήθησε νά μειώνει τόν χρόνο συγγραφῆς ἐνός ἔργου καί νά διευρύνει συνεχῶς τούς ὀρίζοντες τῶν συγγραφικῶν του ἐπιδόσεων. Ἴσως τοῦτο, μαζί μέ τήν ἀκατάβλητη φιλοπονία του³, πού μετουσιονόταν σέ ἀδιάκοπους νυχθήμερους

¹ Γιά τόν παραπάνω προβληματισμό βλ. Ἀρχιμ. Νικοδήμου Σκρέττα, *Ἡ θεία εὐχαριστία καί τὰ προνόμια τῆς Κυριακῆς κατά τή διδασκαλία τῶν Κολλυβάδων* (Διδακτορική Διατριβή), ἔκδ. Π.Πουρναῶ, Θεσσαλονίκη 2006, Εἰσαγωγή, σ. 15-19.

² Ὁ βιογράφος του μοναχός Ὀνούφρος Ἰβηρίτης, σύγχρονος τοῦ Ἁγίου σημειώνει γιά τήν ἀπεραντοσύνη τῆς μνήμης του: «*Εἰς τοσοῦτον δέ ἤλασε μνήμης, ὥστε καί ὅλα κεφάλαια ἀπεστομάτιζε τῆς Γραφῆς, ρητῶν ἐδάφια τε καί σελίδας καί πλείστας μαρτυρίας καί γνώμας Πατέρων, ὧν καί τούς τόπους τῶν λόγων καί τόμων ἀνεπισφαλῶς ἐκ μνήμης ἐγίνωσκε*» (βλ. τόν βίο τοῦ Ὀνούφριου στό ἔργο τοῦ Ἁγίου, Ἑρμηνεῖα εἰς τās ΙΔ' Ἐπιστολάς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου, τόμ. Α', Βενετίας 1819, σ. ια' -ιβ'). Γιά τό ἴδιο θέμα γράφει καί ὁ βιογράφος του Εὐθύμιος: «*...βλέποντας καθένας τὰ βιβλία του καταλαμβάνει καί τήν προθυμίαν του καί τήν ἀγχινοῖαν τοῦ νοός του, μέ τήν ὁποῖαν τόν ἐπλούτισεν ὁ Θεός. Τόσον ὅπου ὁ,τι βιβλίον ἀνέγνωθε κάθε ἐπιστήμης ἢ λόγον ἤκουεν ἄξιον μαθήσεως, τόν ἐσφράγιζεν εἰς τό κρανίον του ἡ τὸ ὁποῖον ἀληθινά ἦτον ὡσάν ἕνα θησαυροφυλάκιον, καί εἰς καιρὸν τόν ἀρμόζοντα τόν ἐβλέπαμεν ὅπου τὰ ἐξεκένωνε*» (βλ. Ἱερομονάχου Εὐθυμίου, Ὁ Πρωτότυπος βίος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἄγιορείτου, ἐπιμ. Ἄγιος Μοναχοῦ Νικοδήμου Μπιλάλη, ἔκδ. 10^η, Ἀθήναι 2000, σ. 6).

³ Ὁ Εὐθύμιος ἐκθαμβος καί ἐκστασιασμένος ἀπό τήν φιλοπονία τοῦ Ἁγίου γράφει γιά τήν ἀρχή τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς: «*Καί μέ τοῦτον τόν τρόπον ἄρχισεν ὁ εὐλόγημένος –μά τί ἄρχισε; ἀπορώ, δέν ἤξεύρω τί νά εἰπῶ ἢ νά εἰπῶ πνευματικούς ἀγῶνας ἢ ὑπερβολικούς κόπους τοῦ νοός καί τῆς σαρκός του; ὄχι μόνον αὐτά εἶναι, ὅπου εἶπα, ἀλλά καί ἄλλα,*

κόπους, νά ἐξηγεῖ καί τήν ἀπορία, πῶς μπόρεσε νά συγγράψει καί νά ἐκδόσει τέτοιας ποιότητας καί τόσα σέ ἀριθμό συγγράμματα, πολλά ἀπό ὅποια εἶναι ὀγκώδη.

Δύο πράγματα, κατά τήν διάρκεια τοῦ ἡμερονυκτίου κυρίως ἔκαμνε ὁ Νικόδημος, καί τά δύο ἔμπονα, τήν συγγραφή καί τήν ἄσκηση τῆς ἀδιάλειπτης καρδιακῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ. Ἄς ἀκούσουμε τόν βιογράφο του Εὐθύμιο τί λέγει: «... ὅλας τὰς ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου εἰς τούτας τὰς δύο ἐργασίας τὰς εἶχεν ἀφιερωμένας, ἢ νά ἐξηγήσῃ κανένα νόημα τῆς θείας Γραφῆς ἢ νά κλίνη τήν κεφαλὴν του εἰς τό ἀριστερόν μέρος τοῦ στήθους του καί νά βάνῃ τόν νοῦν του μέσα εἰς τήν καρδίαν καί νά φωνάζῃ νοερώς τό «Κύριε Ἰησοῦ, ἐλέησόν με»¹.

Διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας

Ὁ βιογράφος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου ἱερομόναχος Εὐθύμιος, καθὼς φθάνει νά ἀφηγηθεῖ τήν πρὸς θάνατον ἀσθένειά του ἀφήνει νά βγεῖ ὁ **πόνος τῆς ψυχῆς του γιά τόν ἐπικείμενο θάνατο τοῦ Ἁγίου**, πού συμβαίνει, ὅπως σημειώνει, τῆ στιγμή πού τό Γένος τῶν Ὁρθοδόξων βρῆκε στό πρόσωπο καί στίς συγγραφές του τόν ἀπλανή φωστήρα καί ὁδηγό του. Ἡ λύπη του, δηλαδή, γιά τόν ἐπικείμενο θάνατό τοῦ Ἁγίου δέν εἶχε προσωπικό χαρακτήρα, ἀλλά ἐκκλησιαστικό, ἦταν ἀπώλεια γιά ὀλόκληρη τήν Ἐκκλησία. Γράφει ὁ Εὐθύμιος: «Ἄχ, καί πῶς νά γράψω...χωρίς δάκρυα τοιοῦτον λυπηρὸν μήνυμα! Ὅσον ἄρχισε τὸ πτωχὸν Γένος μας νά καυχᾶται καί νά δοξάζῃ τὸν Θεὸν ὅπου τοῦ ἐχάρισε τοιοῦτον ἀπλανῆ φωστήρα εἰς τοιοῦτον δυστυχημένον καιρὸν... καὶ τοιοῦτον ὁδηγὸν τῶν πλανωμένων καὶ παραμυθίαν τῶν θλιβομένων. Ναί, τὸν ὁμολογῶ τοιοῦτον, ὅχι μόνον ἀπὸ τὰ βιβλία του, ὅπου ἐφώτισε καὶ ἕως τέλος ἔχει νά φωτίζῃ ὅλην τὴν Ὁρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν»². Ὁ Εὐθύμιος ἦταν πεπεισμένος ὅτι ὁ πνευματικὸς παραδελφὸς του μοναχὸς Νικόδημος Ἁγιορείτης εἶχε ἀναδειχθεῖ γιά τήν ἐποχὴ του διδάσκαλος καί φωστήρας τῆς Ἐκκλησίας³.

ὅπου δέν φθάνει ὁ νοῦς μου νά τὰ στοχασθῆ' – ἄρχισε, λέγω, ἀπὸ τήν «Φιλοκαλίαν» (βλ. Ἱερομονάχου Εὐθυμίου, Ὁ Πρωτότυπος βίος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, σ. 8).

¹ Ἱερομονάχου Εὐθυμίου, Ὁ Πρωτότυπος βίος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, σ. 15.

² Αὐτόθι, σ. 14.

³ Αὐτόθι, σ. 4, ὅπου γράφει: «...τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ὀσιολογιωτάτου Νικοδήμου, τοῦ κοινοῦ διδασκάλου καὶ φωστήρος γενομένου τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γενεᾷ...»

Καθώς ἡ ὑγεία τοῦ Ἁγίου συνεχῶς ὑφίστατο ἐπιδείνωση, ξεμερώνοντας 14 Ἰουλίου τοῦ 1809 σ' ἓνα ἀπέριπτο Κελλί τῶν Καρυῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, στό Κελλί τῶν Σκουρταίων, ἄφηνε τήν τελευταία του πνοή. Ὁ Εὐθύμιος ἔχει τόν δικό του τρόπο νά μᾶς τό ἀναγγεῖλει: *«ἀνατέλλοντος τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου εἰς τήν γῆν ἐβασίλευσεν ὁ νοητὸς ἡλιος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ἔλειψεν ὁ στῦλος ὁ ὀδηγῶν τὸν νέον Ἰσραὴλ εἰς τὴν εὐσέβειαν... Ἀλλὰ αἱ ἀκτῖνες τῶν διδαχῶν αὐτοῦ...μᾶς φωτίζουν καὶ ἔχουν νά φωτίζουν τὴν Ἐκκλησίαν»¹.*

Ἰδιαίτερα αὐτὴ ἡ ἀκροτελεύτια φράση τοῦ Εὐθυμίου, ὅτι οἱ ἀκτῖνες τῶν διδαχῶν τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου θά φωτίζουν καὶ στό μέλλον τὴν Ἐκκλησία, ἦταν μία ἐσωτερικὴ προαίσθηση καὶ βεβαιότητα γιὰ τὸν Εὐθύμιο καὶ γιὰ τοὺς Κολλυβάδες πατέρες. Ὁ χρόνος, βέβαια, πού ἐπαληθεύει ἢ διαψεύδει ὅσα προῦπολογίζουμε καὶ προλέγουμε, δέν διέψευσε τὰ ὅσα προαισθάνονταν καὶ προέβλεπαν οἱ Κολλυβάδες ὅτι θά συμβοῦν στό μέλλον σχετικά μέ τὰ θεοφώτιστα συγγράμματα τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Παροναξίας κ. Καλλίνικος, ὡς πατριώτης τοῦ Ἁγίου στήν καταγωγή καὶ ὡς ποιμενάρχης σήμερα τοῦ τόπου πού τὸν γέννησε, σχολιάζοντας αὐτό τό σημεῖο ἀπὸ τὸν Εὐθύμιο, σημειώνει πολὺ εὐστοχα: *«Πέρασαν 200 χρόνια ἀπὸ τότε. Δύο αἰῶνες ἀπὸ τὴν ἔνθεη κοίμηση τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, «τοῦ ἐκ Ναξίας». Ὁ χρόνος δέν διέψευσε τίς παραπάνω διαπιστώσεις καὶ προβλέψεις τοῦ βιογράφου τοῦ Εὐθυμίου· ἀντίθετα, τίς ἀπέδειξε, «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως», ἀληθέστατες. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ πανορθόδοξως καυχᾶται γιὰ τὸν «ρακενδύτη» Νικόδημο καὶ τρέφει τὰ τέκνα της, κληρικούς, μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς, μὲ τοὺς εὐχυμοὺς καρποὺς τῶν ψυχωφελῶν συγγραμμάτων του καὶ τὰ ποικίλα κατορθώματα τοῦ ἔνθεου βίου του»².*

Τό γεγονός ὅτι ὁ Νικόδημος ἀναδείχθηκε διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας μέ τὰ ψυχωφελῆ συγγράμματά του τό ἐπισημαίνει καὶ ἡ πρό πεντηκονταετίας καὶ πλέον Πράξη (1717/31–5–1955) Διακηρύξεως τῆς ἀγιότητάς του ἀπὸ τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, στήν ὁποία μεταξύ ἄλλων διαβάζουμε: *«...Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ὁσιότητι μὲν καὶ ἀγιότητι βίου τύπον τοῦ κατὰ Χριστὸν πολιτεύματος καὶ ζῶσαν ἀρετῆς εἰκόνα, ποικίλοις δ' ὀρθόδοξοις καὶ*

¹ Ἱερομονάχου Εὐθυμίου, Ὁ Πρωτότυπος βίος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, σ. 14.

² Στό Σημείωμα Ἐκδότῃ τῆς πανομοιότυπης μέ τὴν πρώτη (τοῦ 1819) ἐκδόσεως τοῦ Ἁγιο-ονικοδημικοῦ ἔργου «ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ», ἐπιμέλ. ἀρχμ. Αἰμιλιανοῦ Καζαντζίδη, Νάξος 2009.

ψυχοφελέσι συγγράμμασι διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Χριστεπωνύμου πληρώματος ἑαυτόν παραστήσας καί ἀναδείξας...»¹.

Τό ἔργο τοῦ Ἁγίου εἶχε σχέση μέ τήν ἀγιότητά του, μέ τό ὅτι βίωνε μέ τόν πλέον γνήσιο τρόπο τήν ἐν Χριστῷ ζωή καί ἦταν φορέας τῶν πλέον ὑψηλῶν ἀγιοπνευματικῶν ἐμπειριῶν. Τό πληθωρικό καί ὑψηλῆς ποιότητας συγγραφικό του ἔργο, πού εἶχε καθαρὰ πνευματικό καί ἐκκλησιαστικό χαρακτήρα, γινόταν ἀπό ὑπακοή στούς πνευματικούς του πατέρες, ὅπως λ.χ. στόν γενάρχη τοῦ Φιλοκαλισμοῦ², ἅγιο Μακάριο πρῶην Κορίνθου, στήν προτροπή τοῦ ὁποίου γιά ἐκδοτική συνεργασία μέ τόν Νικόδημο ὀφείλεται ἡ ἔκδοση ἀρκετῶν ἀπό τά συγγράμματα πού συνέγραψε ἢ ἐπιμελήθηκε ἡ ἐπεξεργάσθηκε («ἐκαλλώπισεν καί ἐδιόρθωσεν») ἢ ἐκ χειρογράφων ἐπιμελήθηκε καί ἐξέδωσε.

Ὁ σκοπός τῶν πολύμοχθων συγγραφικῶν του ἐνασχολήσεων δέν εἶχε σχέση μέ τίποτε ἐπίγειο καί ἐμπαθές (λ.χ. φιλοδοξία νά προβληθῆ ὡς συγγραφέας, ἐπιμελητής³ κ.ἄ), ἀλλά μέ τήν οὐσία τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, τήν διπλή ἀγάπη. Ὁλος ὁ νυχθήμερος συγγραφικός καί ἐκδοτικός μόχθος του ἐπί 34 χρόνια στό Ἅγιον Ὄρος γινόταν γιά τήν Ἐκκλησία, γιά τά μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὅπως ἔγραφε σέ κάθε βιβλίο του: «Εἰς κοινήν τῶν Ὁρθοδόξων ὠφέλειαν».

Φρονοῦμε ὅτι ἐάν δέν εἶχε φθάσει σέ ἀγιότητα, καί δέ εἶχε ἀποκτήσει τήν διπλή ἀγάπη, δέν θά εἶχε τό ἰσχυρό αὐτό κίνητρο πού χρειαζότανε γιά νά καταβάλλει τόν ἀπίστευτο αὐτό συγγραφικό μόχθο.

¹ Ὁλόκληρη τήν Πράξη βλ. στό Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ὁ βίος καί τά ἔργα του, ἔκδ. Αστὴρ Ἀλ. καί Ε. Παπαδημητρίου, Ἀθήνα 1959, πρὶν ἀπό τόν Πρόλογο.

² Βλ. Στυλ. Παπαδόπουλου, Ἅγιος Μακάριος Νοταράς, ὁ γενάρχης τοῦ Φιλοκαλισμοῦ, Ἀθήνα, 2006.

³ Τά πρῶτα ἔργα πού ἐπιμελήθηκε πρὸς ἔκδοση μέ τήν προτροπή τοῦ Ἁγίου Μακαρίου, ὅπως τήν Φιλοκαλία, τόν Εὐεργετηνόν, τά ἅπαντα Συμεών τοῦ νέου Θεολόγου, δέν ἔχουν καμμία ἔνδειξη τῆς συγγραφικῆς καί ἐκδοτικῆς συνεισφορᾶς του. Ἄν ὁ βιογράφος του Εὐθύμιος δέν ἀνέφερε τόν χρόνο καί τίς συνθήκες συγγραφῆς θά βρισκόμασταν σέ πλήρη ἀγνοία περὶ τούτων. Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικό τό ὅτι στό σημαντικότερο καί στό περισσότερο κοπιαστικό ἔργο του, τό «Πηδάλιον», δέχθηκε νά ἀναγραφῆ ὡς συγγραφέα καί τό ὄνομα τοῦ ἱερομονάχου Ἀγαπίου, ἐνῶ ἦταν ὁ ἴδιος ὁ ἀποκλειστικός συγγραφέας τοῦ ἔργου.

Πνευματοφόρος Θεολόγος

Ό πρόσφατα κοιμηθείς Γέρων Θεόκλητος Διονυσιάτης, συγγραφεύς του περιώνυμου βιβλίου περί του βίου και των έργων του Άγιου Νικοδήμου του Άγιορείτου, γράφει: «*Η εμφάνισις του Άγιου Νικοδήμου του Άγιορείτου επ' έσχάτων των χρόνων εν τῇ Ανατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποτελεῖ τρανήν ἀπόδειξιν, ὅτι τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν ἐξακολουθοῦν νά ἀναρριπίζουσι αἱ θεῖαι αὐραὶ τοῦ Παναγίου Πνεύματος... (...) Διό καὶ ὅτε πρό τριετίας ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατέτασσε Νικόδημον τόν Ἁγιορείτην ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ἁγίων, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνεένενε τοιοῦτοτρόπως καὶ κατ' ἐπίσημον ἔμφασιν τὴν Πατερικὴν πνευματικότητα αὐτῆς καὶ οἶονεὶ ἀνεδύετο λελουμένη καὶ ἀμόλυντος ἐκ τῶν Πνευματοφόρων ρειθρων τῆς Ἱεράς Παραδόσεως. Τό γεγονός ἐχαιρετίσθη ὡς αὐτόχρημα ἱστορικῆς σημασίας ἐν τῷ βίῳ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἔγνω ὅπως προβάλλῃ εἰς τὴν τεταραγμένην ἐποχὴν μας ἐν πληρέστατα Ὁρθόδοξον ὑπόδειγμα ἀγίας ζωῆς, δι' οὗ γεραίρεται ἡ ἰδιάζουσα ἡμῖν τοῖς Ὁρθόδοξοις μοναδική ὁδός τῆς Θεολογίας, ἥτις οὐκ ἔστιν ἄλλη ἢ ἡ ὁδός τῆς Ἀποκαλύψεως, τοῦ Φωτισμοῦ καὶ τῆς Ἐμπνεύσεως, διότι, κατὰ Μάξιμον τόν Ὁμολογητὴν «οὐδέν πτωχότερον διανοίας φιλοσοφούσης τὰ θεῖα ἄνευ ἄνωθεν φωτισμοῦ»»¹.*

Από τότε πού ἔγραφε ὁ Γέρων Θεόκλητος ὁ Διονυσιάτης τὰ παραπάνω ἔχουν περάσει περισσότερα ἀπό πενήντα χρόνια. Οἱ ἐπισημάνσεις του δέν ἔχασαν οὔτε τὴν σημασία καὶ ἀξία τους οὔτε τὴν ἐπικαιρότητά τους, τό ἀντίθετο μάλιστα. Σήμερα, ἄνθρωποι στερημένοι τὴν φωτιστικὴ χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μέ μόνο ὄργανο τόν ὀρθολογισμό τους, ὄχι μόνο θεολογοῦν, ἀλλὰ ἀφήνονται νά πέσουν καὶ στό παράπτωμα τῆς ἀγιομαχίας καὶ νά κρίνουν καὶ κατακρίνουν ἕναν ἅγιο τοῦ ὕψους τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, τοῦ ὁποίου στεροῦνται τελείως τίς ἀγιοπνευματικὲς ἐμπειρίες.

Τό συγγραφικό του ἔργο

Εἶναι γνωστό καὶ ὁμολογήθηκε ἀπό χεῖλη καὶ ἡμετέρων καὶ ξένων συγγραφέων ὅτι ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἦταν ὁ φιλοπρόνοτερος στίς συγγραφές καὶ ἐκδόσεις βιβλίων μοναχός πού δόξασε μετὰ ἀπό αἰῶνες τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἐκεῖνος πού σχεδόν δέν ἄφησε καμμία

¹ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα του, ἐκδ. Ἀστὴρ Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1959, σ. 2-3.

πτυχή του ἑκκλησιαστικοῦ βίου πού νά μή μᾶς προσφέρει κάποιο ψυχωφελές σύγγραμμα.

Μάλιστα ὁ σεβαστός Καθηγούμενος τῆς Ἱ. Μονῆς Λειμῶνος Λέσβου Ἄρχιμ. Νικόδημος Παυλόπουλος, Νάξιος στήν καταγωγή καί συγγραφέας πρωτοτύπου βίου τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, γράφει γιά τό πληθωρικό συγγραφικό ἔργο τοῦ ὁμωνύμου τοῦ Ἁγίου: «Ὁ πολυγραφώτερος ἑκκλησιαστικός συγγραφεύς τῶν χρόνων τῆς δουλείας καί διά τό πλῆθος τῶν ἔργων του, οὐ μὴν ἀλλά καί διά τό ὑψηλότατον καί βαθύτατον περιεχόμενον τῶν ὑπερεκατόν συγγραφῶν του, ἐφάμιλλος τῶν μεγάλων πατέρων καί διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεδείχθη ὁ ὅσιος πατήρ ἡμῶν Νικόδημος ὁ ἀγιορεΐτης, ὁ ἐκ Ναξίας»¹. Καί συνεχίζει ὁ π. Νικόδημος Παυλόπουλος: «Καί μόνον τόν ἅγιον Νικόδημον ἐάν μελετήσῃ τις, ἀρκεῖ διά νά ἀναδειχθεῖ ἀκραιφνῆς θεολόγος μέ πλήρη τήν γνῶσιν καί κατάφορτον τήν ψυχήν ἀπό εὐσέβειαν. Τά ἔργα του εἶναι ἀγιολογικά, ἀπολογητικά, ἀσκητικά, ἐποικοδομητικά-ἠθικά, ἐρμηνευτικά, θεολογικά, ποιμαντικά-κανονικά καί ὕμνολογικά»².

Πράγματι, τά ἔργα του ξεπερνοῦν τά ἑκατό σέ ἀριθμό, ἂν συνυπολογισθοῦν σ' αὐτά τά ἀνέκδοτα ὕμνολογικά του, λόγοι πανηγυρικοί κ.ἄ. Τό τεράστιο αὐτό συγγραφικό καί ἐκδοτικό ἔργο τό ἐπίτελεσε σέ τριάντα τέσσερα χρόνια, πού ἀποτελοῦν τόν χρόνο παραμονῆς καί ἀσκήσεως του στό Ἅγιον Ὅρος (1775-1809) μέχρι τήν κοίμησή του. Ἦταν πραγματικά ἓνα ἔργο πού τό ἐπιτελοῦσε μέ ζήλο καί ἀγάπη πρὸς τοὺς ὑπόδουλος ἀδελφούς χριστιανούς, ἀλλά καί μέ ὑπερβολικό μόχθο πού κατέβαλε ἀκατάπαυστα νύκτα καί ἡμέρα «εἰς κοινήν ἀπάντων τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ὠφέλειαν», ὅπως ἔγραφε σάν ἀφιέρωση στήν σελίδα τίτλου τοῦ κάθε βιβλίου του.

Τό 1777 δύο χρόνια μετὰ τήν ἐγκαταβίωσή του στήν Ἱ.Μονή Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐπισκέφθηκε τό Ἅγιον Ὅρος ὁ Ἅγιος Μακάριος πρῶην Κορίνθου καί καθὼς ἐφιλοξενεῖτο σ' ἓνα Κελλί τῶν Καρυῶν εἰδοποίησε τόν Νικόδημο νά πάει νά τόν συναντήσει. Σ' ἐκείνη τήν κρίσιμη συνάντηση μῆκαν οἱ βάσεις γιά τό μετέπειτα πλούσιο συγγραφικό του ἔργο. Τόν παρακάλεσε νά «θεωρήσῃ», δηλαδή νά ἀναλάβει τήν ἐπιμέλεια ἐκδόσεως τῆς «Φιλοκαλίας». Ὁ Νικόδημος, πού διψοῦσε καί ὁ ἴδιος τόν φωτισμό τῶν χριστιανῶν πού ζοῦσαν στό σκότος τῆς δουλείας, ὡς τέκνο

¹ Ἄρχιμ. Νικοδήμου Παυλοπούλου, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορεΐτης, Ἐκκλησιαστικά Ἐκδόσεις Ἐθνικῆς Ἐκατονπεντηκονταετηρίδος, ἔκδ. Γ' Ἐν Ἀθήναις 1990, σ. 74.

² Αὐτόθι, σ. 74.

ὕπακοῆς ἀνέλαβε τὴν ἐπιμέλεια τῶν χειρογράφων τῆς «Φιλοκαλίας» καὶ ἐτοίμασε τὸ ἔργο γιὰ ἔκδοση: Ἐγραψε, ἐπιπλέον τὸ Προοίμιον καὶ τοὺς συνοπτικούς βίους τῶν ὁσίων τῶν ὁποίων ἔργα περιλαμβάνονται στὴ συλλογή. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ μὲ τὴν συλλογὴ πατερικῶν ἀποφθεγμάτων πού ὀνομάζεται «Εὐεργετινός», τοῦ ὁποίου ἔγραψε καὶ τὸ Προοίμιον. Γιὰ τὸ ἔργο «Περὶ συνεχοῦς μεταλήψεως», τὸ ὁποῖο ἐπίσης τοῦ προσκόμισε ὁ ἅγιος Μακάριος, ὁ Εὐθύμιος σημειώνει ὅτι τὸ «ἐδιώρθωσε καὶ ἐπλάτυνε», πού σαφῶς ὑπονοεῖ πολὺ μεγαλύτερη συγγραφικὴ παρέμβαση. Τὰ ἔργα αὐτὰ ἔτοιμα πλέον τὰ πῆρε ὁ Μακάριος καὶ ἔφυγε γιὰ νὰ φροντίσει τὰ τῆς ἐκδόσεώς τους¹.

Τὸ 1784, ὅταν ξαναπῆγε ὁ ἅγιος πρῶην Κορίνθου στὸ Ἅγιον Ὄρος συνέχισε τὴν συνεργασία του μὲ τὸν Νικόδημο, καὶ ἔτσι ἔχουμε καὶ πάλι συγκεκριμένους συγγραφικούς καὶ ἐκδοτικούς καρπούς: 1) «Ὀσίου Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου τὰ εὐρισκόμενα» (ἅπαντα), 2) «Ἐξομολογητάριον», 3) «Θεοτοκάριον», 4) «Ἀόρατος Πόλεμος», 5) «Νέον Μαρτυρολόγιον», 6) «Γυμνάσματα Πνευματικά»².

Θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλα ἔργα. Μετὰ ἀπὸ παράκληση τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ἀναλαμβάνει νὰ ἐτοιμάσει πρὸς ἔκδοση τὰ ἅπαντα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Μὲ πολὺ χαρὰ δέχθηκε αὐτὴ τὴν προτροπὴ, λόγῳ τῆς ἀγάπης του στὸν κήρυκα τῆς χάριτος καὶ τοῦ φωτός. Ἀφοῦ ὀλοκλήρωσε τὴν ἐργασία ἔστειλε τὸ ἔργο στὴ Βιέννη γιὰ νὰ ἐκδοθεῖ. Δέν θὰ μείνουμε στὸ ἀτυχές γεγονός τῆς ἀπωλείας τοῦ ἔργου γιὰ τὸ ὁποῖο βαθύτατα λυπήθηκε ὁ αὐοίδιμος.

Ἀμέσως μετὰ ἀρχίζει τὸν μεγάλο ἄθλο τοῦ «Πηδαλίου», τοῦ σπουδαιότερου ἴσως ἔργου του, γιὰ τὸ ὁποῖο κοπίασε ὑπερβαλλόντως καὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔργο του. Τὸ πολύμοχθο αὐτὸ βιβλίον ἐρμηνεύει τοὺς ἱερούς κανόνες τῶν Ἀποστόλων, τῶν τοπικῶν καὶ τῶν οἰκουμεικῶν Συνόδων καὶ ἱερούς κανόνες ἐπωνύμων ἁγίων πατέρων πού ἀφοροῦν ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, κληρικούς, μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς. Οἱ ὑποσημειώσεις του στὸ «Πηδάλιον» καταλαμβάνουν σχεδόν τὸ μισὸ χῶρο ἀπὸ τίς 750 σελίδες μεγάλου σχήματος, δεῖγμα καὶ αὐτὸ τῆς καταπληκτικῆς πολυμάθειάς του καὶ τῆς θεοφώτιστης κρίσεώς του.

Καὶ αὐτὸ τὸ ἔργο του πέρασε ἀπὸ πολλὰς περιπέτειες μέχρι νὰ λάβει τὴν πατριαρχικὴ ἄδεια ἐκδόσεώς του (δεκατρία χρόνια). Καὶ ὅταν ἐκδό-

¹ Ἱερομονάχου Εὐθυμίου, *Ὁ Πρωτότυπος βίος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου*, σ. 8-9.

² Αὐτόθι, σ. 10-11.

θηκε μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ ἱερομονάχου Θεοδωρήτου γέμισε τήν ψυχή τοῦ ἁγίου μας μέ ἀπαρηγόρητη θλίψη, λόγω τῶν αὐθαίρετων καί ἀνεπίτρεπτων προσθηκῶν του στό «Πηδάλιον». Ἀπό τή δεύτερη ἔκδοση καί μετά, ἀφότου ἀφαιρέθηκαν οἱ ἐπισημανθεῖσες προσθήκες τοῦ Θεοδωρήτου, τό «Πηδάλιον» μετρά δεκάδες ἐκδόσεις στήν ἑλληνική γλώσσα, πράγμα πού δείχνει τήν ἀποδοχή του ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Στήν ἔρημο τῆς Καψάλας, ὅπου κατοίκησε ἀπό τό 1794, μέσα σέ σκληρή ἄσκηση, ἰσόβια νηστεία-ξηροφαγία, συνέγραψε γιά μιᾶ δεκαετία καί ἄλλα ἔργα, πού ἀπετέλεσαν τό ἀποκορύφωμα τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς: 1) «Εὐχολόγιον», 2) «Χρηστοθήθεια», 3) «Ἐρμηνεία εἰς τά ἸΔ' Ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου», 4) «Ἐρμηνεία εἰς τās ἑπτὰ Καθολικάς Ἐπιστολάς», 5) «Ἐρμηνεία εἰς τούς ἑκατό πενήκοντα Ψαλμούς τοῦ Δαβίδ», 6) «Κῆπος Χαρίτων», 7) «Βίβλος Βαρσανουφίου καί Ἰωάννου».

Κατά τήν τελευταία πενταετία τῆς ζωῆς του, ἐν μέσῳ σκανδάλων, συκοφαντιῶν, δολοπλοκιῶν, εἰς βάρος του ραδιουργιῶν, παραμένοντας ὁ ἴδιος εἰρηνικός καί μέ ἀληθινή φιλαδελφία πρὸς τούς ἀντιπάλους του ἀντικολλυβάδες, Ἁγιορεῖτες μοναχοῦς, καί μέ καταφανή ἐξασθένηση τῶν δυνάμεων του συγγράφει τόν τρίτομο «Συναξαριστή» καί τήν «Ὁμολογία Πίστewος» καί χαρίζει στήν Ἐκκλησία δύο ἀκόμη σπουδαιότατα ἔργα: 1) Τό «Ἐορτοδρόμιον», ἕνα ἔργο πού παρόμοιο δέν εἶχε δεῖ μέχρι τότε ὁ ὀρθόδοξος κόσμος¹, ὅπου ἐρμηνεύει τούς ἀσματικούς κανόνες τῶν δεσποτικῶν καί θεομητορικῶν ἑορτῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, καί 2) τήν «Νέα Κλίμακα», τό τελευταῖο του σύγγραμμα, γραμμένο τό 1808, ὅπου ἐρμηνεύει καί σχολιάζει τούς Ἀναβαθμούς τῶν ὀκτώ ἤχων τοῦ ὄρθρου τῶν Κυριακῶν. Ἡ «Νέα Κλίμαξ» εἶναι ἕνα ἔργο ὑψηλῆς θεολογικῆς ὠριμότητος. Ὁ Γέρων Θεόκλητος Διονυσιάτης γράφει γιά τό ἀκροτελεύτιο αὐτό ἔργο τοῦ Ἁγίου: «Ἄν εἰς τό «Ἐορτοδρόμιον» διαπιστώνη κανεῖς τήν πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, εἰς τήν «Ν.Κλίμακα» εὐρίσκειται ὁ ἀναγνώστης πρό ἀληθοῦς πελάγους ὄλων ἐκείνων τῶν μερισμῶν καί χαρισμάτων οὗ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τήν πληρεστέραν καί καί ὑψηλοτέραν ἐκδοχήν των. Καθ' ὃ τελευταῖον ἔργον του, κατ' ἀνάγκην εἶναι ὁ ὠριμότερος καρπός τῆς θείας βιοτῆς του καί ὁ γλυκύτερος τῆς ἐκπληκτικῆς πολυμαθείας του καί ἐσωτερικῆς σοφίας του»². Καί λίγο παρακάτω σημειώνει ὁ π.Θεόκλητος:

¹ Πά τήν μοναδικότητα καί τήν ἀξία τοῦ ἔργου βλ. Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορεῖτης, ὁ βίος καί τά ἔργα του, σ. 322-331.

² Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορεῖτης, ὁ βίος καί τά ἔργα

«Φρονοῦμεν, ὅτι καί μόνη ἡ Ν.Κλίμαξ ἦτο ἀρκετή διά νά ἀναδείξῃ τόν Ἅγιον Νικόδημον μέγαν Θεολόγον, ἰσοστάσιον τῶν πρό αὐτοῦ Ἁγίων Πατέρων, ὡς συμπτυνώσαντα ἐν αὐτῇ ὄλην σχεδόν τήν περί Θεολογίας γραμματεῖαν»¹.

Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης βρέθηκε κατά τά 34 χρόνια τῆς παραμονῆς του στό Ἅγιον Ὄρος στή δίνη τῆς κολλυβαδικῆς λεγομένης ἔριδος. Συντάχθηκε ἀπό τήν πρώτη στιγμή μέ τούς Κολλυβάδες πατέρες, πού ἀντιτάχθηκαν, μέ ἀφορμή τήν τέλεση μνημοσύνων κατά τίς Κυριακές, στήν καταπάτηση τῶν ἱερῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων καί ἰδιαίτερα αὐτῶν πού ἀφοροῦσαν στή θεία λατρεία. Σέ ὄλους τούς τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί σέ κάθε σοβαρό ζήτημα πού ἐδημιουργεῖτο στό Ἅγιον Ὄρος, ὅπως λ.χ. σ' αὐτό τῆς συχνότητας προσελεύσεως στήν θεία μετάληψη, λάμβαναν θέση μέ γνώση, μέ σεβασμό στίς ἐκκλησιαστικές παραδόσεις, μέ φιλαδελφία, ἀλλά καί μέ θεῖο φωτισμό. Θά ἔλεγε κανεῖς ὅτι ἡ στάση τους, πού συνεπικουρεῖτο ἀπό τήν ἁγία καί ἐνάρετη βιοτή τους, θύμιζε τήν στάση τῶν μεγάλων ἁγίων πατέρων στά διάφορα ζητήματα τῆς ἐποχῆς τους. Δέν εἶναι τυχαῖο πού τό κίνημα τῶν Κολλυβάδων χαρακτηρίσθηκε νεο-ἠσυχασμός, γιά νά θυμίζει τίς ἠσυχαστικές ἔριδες τοῦ 14^{ου} αἰῶνα καί τήν μορφή τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμά, πού ὅταν προκλήθηκε ἀπό τόν δυτικό Βαρλαάμ τόν Καλαβρό, ἀλλά καί ἀπό μή κεκαθαμένους τόν νοῦ βυζαντινοῦς θεολόγους, διέσωσε καί πρόβαλε τήν ὀρθόδοξη παράδοση στό πνευματικό καί τό δογματικό πεδίο.

Ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Νικόδημος ἦταν ἄνθρωπος ἀπλός, χαρίεις καί ἤρεμος καί ἀπέφευγε τίς διενέξεις καί τίς διχοστασίες ὅσο τίποτε ἄλλο. Ἐντούτοις, σάν τά πολύκαρπα δένδρα πετροβολήθηκε ἀπό κακεντρεχεῖς ἀντιπάλους του, συκοφαντήθηκε, ὑπέστη τήν ἐπιβουλή τῶν προσθηκῶν στό «Πηδάλιο» του ἀπό τόν Θεοδώρητο, κατηγορήθηκε ὅτι φρονεῖ αἰρετικά περί τῆς θείας μεταλήψεως μετά ἀπό τό παράνομο ἄνοιγμα ἐπιστολῆς του πρὸς κάποιον πρόσωπο, τήν νόθευσή της καί τήν διασπορά της σ' ὄλο τό Ἅγιον Ὄρος.

Ὅλα αὐτά τά ἀντιμετώπισε μέ ὑπομονή, ἀνεξικακία καί φιλαδελφία, δείγματα καί αὐτά τῆς αγιότητάς του. Βλέποντας, ὅμως, ὅτι ἀπό τήν νοθευμένη ἐπιστολή βλέπονται ψυχικά πολλοί μοναχοί θεωρώντας τον, πεπλανημένως, αἰρετικό, ἀναγκάσθηκε νά ζητήσει τήν προστασία τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, στήν ὁποία κατέφυγε κάνοντας ὁμολογία

του, σ. 332.

¹ Αὐτόθι, σ. 332.

πίστεως τῶν φρονημάτων του. Ἡ Ἱερά Κοινότητα τόν δικαίωσε πανηγυρικά καί ἐπίσημα καί ἀπαγόρευσε τήν κυκλοφορία καί ἀνάγνωση τῆς νοθευμένης ἐπιστολῆς, καί ἐπιπλέον ἀπειλήσε ὅτι ὅποιος δέν συμμορφωθεῖ μέ τίς ὑποδείξεις τῆς καί συνεχιζει νά κατηγορεῖ τόν Νικόδημο, θά ἀπελαθεῖ ἀπό τό Ἅγιον Ὅρος.¹ Νά καί ἕνα χαρακτηριστικό δείγμα τοῦ ἐνσφραγιστοῦ Γράμματος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος: «*Ἡμεῖς γάρ ἅπαντες ὁμοφώνως κηρύττομεν αὐτόν καί ὁμολογοῦμεν εὐσεβέστατον καί ὀρθοδοξότατον καί τῶν δογμάτων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τρόφιμον, καθὼς καί ἐκ τῶν ἱερῶν καί κοινωφελῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀποδεικνύεται, μέσα εἰς τά ὅποια οὐδέν φρόνημα αἰρετικόν περιέχεται*» καί καθὼς ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν αὐτόν Ὀρθόδοξον, οὕτω καί ὑμεῖς ἅπαντες νά τόν γνωρίζητε, ὡς τοιοῦτον ὄντα τῇ ἀληθείᾳ».²

Ὅλα τά βιβλία τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου ἀπετέλεσαν ἀπό τήν πρώτη στιγμή πηγὴ θείας σοφίας γιά τήν Ἐκκλησία καί γι' αὐτό δέν σταμάτησαν μέχρι καί σήμερα νά ἐπανεκδίδονται ὄχι μόνο στήν ἑλληνική γλῶσσα ἀλλά καί στίς γλῶσσες τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων λαῶν. Ὅλες οἱ γενιές τῶν Ὀρθοδόξων κατά τά 200 καί πλέον χρόνια πού πέρασαν ἀπό τότε εὐγνωμονοῦν τό ἐξαιρετο αὐτό τέκνο τῆς Ἐκκλησίας γιά τό ἔργο πού πρόσφερε σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Τόν εὐχαριστοῦν πού μέ τρόπο ἐκλαϊκευτικό καί κατανοητό, ἀλλά καί ἀκραιφνῶς εὐαγγελικό καί ὀρθόδοξο πρόσφερε τις πιό ὑψηλές ἀλήθειες περί τῶν δογμάτων, περί τῆς πνευματικῆς ζωῆς, περί τῆς διαποιμάνσεως καί διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅμως, καί στά νεότερα χρόνια ἠγέρθησαν φωνές πού ἐπεσήμαναν δυτικές ἐπιδράσεις στό ἔργο του. Πιά χρόνια ἐπιστεῦετο ὅτι ὁ Νικόδημος ἔπερνε ἔργα τῆς δυτικῆς πνευμικότητας, τά μετέφραζε ἀπό τά ἰταλικά καί τά ἐξέδιδε στά ἑλληνικά, ἀποκρύπτοντας, μάλιστα, τόν συγγραφέα τους.

Μετά τή δημοσίευση, ὅμως, τῆς μελέτης τοῦ φιλολόγου Ἐμμανουήλ Φραγκίσκου τό 2001 κατέρρευσε ἡ ὑπόθεση ὅτι εἶχε ἄμεση ἐπαφή μέ ἔργα δυτικῆς πνευματικότητας τά ὅποια μετέφραζε στά ἑλληνικά³. Ἡ ἀλήθεια περί αὐτοῦ καί εἰδικά γιά τά δύο ἔργα «Ἀόρατος Πόλεμος» καί «Γυμνάσματα Πνευματικά» εἶναι διαφορετική, γιά τό πῶς ἔφθασαν στά χέρια τοῦ

¹ Βλ. στήν πανομοιότυπη μέ τήν πρώτη (τοῦ 1819) ἔκδοση τοῦ Ἁγιονικοδημικοῦ ἔργου «ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ», ἐπιμέλ. ἀρχιμ. Αἰμιλιανοῦ Καζαντζίδη, Νάξος 2009, σ. 86-89.

² Αὐτόθι, σ. 89.

³ Ἐμμανουήλ Φραγκίσκου «Ἀόρατος Πόλεμος» (1796), «Γυμνάσματα Πνευματικά» (1800). Ἡ πατρότητα τῶν «μεταφράσεων» τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη», Ἀθήνα 1993 (ἀνάτυπο ἀπό τό περιοδικό ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ, Τόμ. 19/1993, σ. 102-135).

άγιου, από ποιόν, για ποιό σκοπό και τί έκανε ο ίδιος μέχρι να έκδοθοϋν τύποις. Ο έν λόγω φιλόλογος Έμμανουήλ Φραγκίσκος, πού έκανε τήν σχετική έρευνα, καταλήγει ως εξής: «...ή σχηματισμένη ως τώρα εικόνα για τή σχέση του Νικόδημου Άγιορείτη με τά κείμενα των Scuroli και Pinamonti και πέρα από αυτό, για τήν επίδραση του καθολικισμού στο έργο του, έρχεται ν' αλλάξει ριζικά. Είμαι φανερό ότι ή σχέση αυτή ύπήρξε τελικά έμμεση»¹.

Άλλη κατηγορία κατά του Άγιου Νικοδήμου έχει σχέση με τά βιβλία του «Έξομολογητάριον» και «Πηδάλιον», πού θεωρήθηκαν ότι αντιμετωπίζοντας τήν άμαρτία κάτω από κριτήρια του δυτικού σχολαστικισμού και πιετισμού παρουσιάζουν ένα Θεο σαδιστή πού χορηγεί στον άνθρωπο τήν άφεση των άμαρτιών του με όρους δικανικής συναλλαγής².

Είμαι άλήθεια, όπως σημειώνει ο σεβαστός μας π. Γεώργιος Μεταλληνός, κορυφαίος πανεπιστημιακός διδάσκαλος, ότι ή γλώσσα του «Έξομολογητάριου» σέ πολλά σημεία έμφανίζεται έντονα σχολαστική. Δέν πρέπει, όμως, νά λησμονοϋμε ότι τό «Έξομολογητάριον» άνήκει από άποψη γλωσσική στην λαϊκή έκκλησιαστική γλώσσα τής τουρκοκρατίας και άπευθύνεται στα λαϊκά στρώματα εκείνης τής έποχής με τήν συγκεκριμένη δεκτικότητα. Και καταλήγει ο π. Γεώργιος: «Ο άγιος Νικόδημος παρά τή γλώσσα του «Έξομολογαρίου» και άλλων συναφών έργων του, είναι πιστός στην παράδοση του Ήσυχασμού και συνεχιστής του άγιου Γρηγορίου Παλαμά, λόγω τής άσκητικής έμπειρίας στην όποία όλόκληρος άνήκε. Είμαι έν τούτοις, γεγονός, πού παραθεωρείται από τούς επικριτές του Νικοδήμου, ότι ή σχέση του με τή φραγκική «περί ίκανοποιήσεως» δικανική θεωρία μόνο φραστική είναι, και γι' αυτό επιτρέπει τίς γνωστές έπιφανειακές ταυτίσεις»³.

Στό ίδιο συμπέρασμα με τον π. Γεώργιο Μεταλληνό, ότι δέν θίγεται η όρθοδοξία των έργων του άγιου Νικοδήμου από τήν ύπαρξη σ' αυτά κάποιων σχολαστικών όρων, καταλήγει και ή επίσημη Άνακοίνωση τής Ίερᾶς

¹ Αυτόθι, σ. 127.

² Βλ. Χρ. Πανναρά, *Όρθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*, Άθήνα 1992, σ. 206. Ο καθ. Χρ. Πατρινέλης, *Ιστορία του Έλληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΑ', σ. 132, τοποθετημένος επίσης άρνητικά στο έργο των Κολλυβάδων και ειδικότερα του άγιου Νικοδήμου, άρνεϊται τό ότι πρόκειται για «άπαύγασμαόρθοδόξου πνευματικότητας», και άναφέρει τά έργα του Άγιου «Έξομολογητάριον» και «Πηδάλιον».

³ Πρωτ. Γεωργίου Μεταλληνού, «Τό Έξομολογητάριον του Άγιου Νικοδήμου», στο *Πρακτικά Α' Έπιστημ. Συνεδρίου, Άγιος Νικόδημος ο Άγιορείτης, Η ζωή και ή διδασκαλία του*, έκδοση Ίερού Κοινοβίου Όσίου Νικοδήμου, Γουμένισσα, 2006, τομ. Β', σ. 53-55.

Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὁρους μέ τόν τίτλο «Ἀναίρεσις τῶν πεπλανημένων θέσεων τοῦ κ. Χρ. Γιανναρά περί τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου». Σ' αὐτήν τό ἀνώτατο ὄργανο τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπου ἐκπροσωποῦνται καί οἱ 20 Ἱερές Μονές, ἀνάμεσα στά πολύ σπουδαῖα πού ἐπισημαίνει ὁμολογεῖ μέ παρρησία: «...Ἐάν εἰς τό ἔργον του παρεισέφρησαν ἀνεπιγνώστως, δι' εὐνοήτους ἱστορικούς λόγους, καί μερικά ἐκφράσεις, ὑπενθυμίζουσαι τήν σχολαστικήν θεολογίαν, αὗται οὐδόλως θίγουντήν ἐν γένει ὀρθόδοξον προοπτικήν καί γραμμήν τοῦ ἔργου του»¹.

Ἀσφαλῶς καί δέν εἶναι ἀσφαλές οὔτε φρόνιμο νά κρίνεις τό ἔργο κάποιου συγγραφέα δύο αἰῶνες πίσω μέ τά ἀντινομιστικά καί ἀντιευσεβιστικά κριτήρια τοῦ σήμερα, ὅταν μάλιστα αὐτό τό ἔργο ἔχει προσφέρει, καί ἐξακολουθεῖ νά προσφέρει, τόσα πολλά στήν Ἐκκλησία, στά μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καί δέν συνετέλεσε στήν ἐκκοσμίκεση καί στόν θρησκευτικό ἀποχρωματισμό τῶν μαζῶν, ὅπως ἐσφαλμένα ὑποστηρίχθηκε². Καί μάλιστα ὅταν αὐτός ὁ συγγραφέας εἶναι ἕνας ἅγιος, ὁ νεοησυχαστής καί Κολλυβάς ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης.

Φρονοῦμε ὅτι ὁ ἀναφερθεῖς π. Γεώργιος Μεταλληνός κάνει μία καλή πρόταση πού λύνει τό ὁποιοδήποτε πρόβλημα σχολαστικῆς ὀρολογίας δημιουργεῖται μέ τό «Ἐμομολογητάριον». Ἄς ἀκούσουμε τήν πρότασή του: «Ἡ ταπεινή μου γνώμη εἶναι ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς μετάνοίας δέν πρέπει ποτέ νά ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τό πνεῦμα τοῦ «Ἐξομολογηταρίου» τοῦ ἁγίου Νικοδήμου, ὀρθόδοξως κατανοουμένου καί ἐρμηνευομένου. Ἡ ἀνάγνωση ὁμως τοῦ βιβλίου σήμερα ἀπό τό χριστιανό πού δέν ἔχει ἐξοικείωση μέ τή γλώσσα καί ἀσκητική πράξη τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νά συνοδεύεται ἀπό μία κατατοπιστική εἰσαγωγή, πού θά προτάσσεται στό ἐξῆς σέ κάθε ἀνατύπωση τοῦ βιβλίου»³.

Ἄς καταλήξουμε ὁμως. Καί σήμερα, τόν 21^ο αἰῶνα, τόν καιρό τῆς μετανεωτερικότητας, τῆς παγκοσμιοποιήσεως, τῆς ἀποστασίας καί τοῦ θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ, ὁ ἅγιος Νικόδημος ὡς διαχρονικός διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας ἔχει νά μᾶς δώσει τήν αὐθεντική διδαχή σέ κάθε τομέα καί πτυχή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, σέ κληρικούς, μοναχούς καί λαϊκούς. Ἐπαναλαμβάνοντας τίς διαπιστώσεις τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου

¹ Πά ὀλόκληρη τήν ἀνακοίνωση τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὁρους βλ. περιοδικό Ὁρθόδοξος Μαρτυρία, ἀρ. 40/1993, σ. 2-10.

² Βλ. Χρ. Γιανναρά, αὐτόθι.

³ Βλ. Πρωτ. Γεωργίου Μεταλληνού, αὐτόθι, σ. 65.

Παροναξίας κ. Καλλινίκου λέμε μέ αὐτόν: «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ πανορθοδόξως καυχᾶται γιά τόν «ρακενδύτη» Νικόδημο καί τρέφει τὰ τέκνα της, κληρικούς, μοναχοὺς καί λαϊκοὺς, μέ τοὺς εὐχυμοὺς καρποὺς τῶν ψυχωφελῶν συγγραμμάτων του καί τὰ ποικίλα κατορθώματα τοῦ ἔνθεου βίου του»¹.

Εὐχαριστῶ ἐκ μέσης καρδίας τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Βάρνας καί Βελίκι Πρεσλάβ κ. Κύριλλο γιά τήν εὐγενική πρόσκλησή του πρός τήν ταπεινότητά μας νά παραστοῦμε σ' αὐτό τό συνέδριο ὡς εἰσηγητής, τόν Σεβασμιώτατο ποιμενάρχη μας Μητροπολίτη Δημητριάδος κ. Ἰγνάτιο γιά τήν σχετική εὐλογία καί ἐνθάρρυνσή του καί ὄλους τοὺς συνέδρους καί ἀκροατές γιά τήν ὑπομονή τους νά ἀκούσουν αὐτή τήν ἀφιλόδοξη εἰσήγηση.

---

¹ Στό Σημεῖωμα Ἐκδότη τῆς πανομοιότυπης μέ τήν πρώτη (τοῦ 1819) ἐκδόσεως τοῦ Ἁγιοκοδημικοῦ ἔργου «ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ», ἐπιμέλ. ἀρχιμ. Αἰμιλιανοῦ Καζαντζίδη, Νάξος 2009.

